

Percepcija »etničkog porijekla« i »životnih ciljeva« kao determinanti etničkog identiteta

SINIŠA MALEŠEVIĆ
Institut za razvoj
i međunarodne odnose,
Zagreb

UDK: 316.64
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 20. 10. 1993.

Rad predstavlja pokušaj operacionalizacije i aplikacije nekih segmenata koncepta »strukturalne analize identiteta« Petera Weinreicha (prvenstveno njegove definicije etničkog identiteta) na reprezentativnom uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu (N=298). Etnički identitet je definiran kao dio totaliteta pojedinčeva samokonstrukta koji se temelji na dvije osnovne dimenzije — konstrukt »etničkog porijekla« i buduće aspiracije. »Etničko porijeklo« je operacionalizirano u obliku instrumenta »odnos prema etničkim precima«, a aspiracije su »pojačane« i istraživane kao »životni ciljevi«. Faktorskom analizom su dobivena četiri koncepta »odnosa prema etničkim precima« i šest modaliteta »životnih ciljeva«. Upotrebom analize kanoničkih dimenzija nastojala se utvrditi veza između ova dva istraživana prostora. Analizom je ekstrahirane samo jedna kanonička veza, čime se pokazalo da postoji visoka pozitivna korelacija između koncepta »snažne etničke identifikacije« i »altruizma kao osnovnog životnog cilja«. Autor je mišljenja da je u pozadini riječ o deklarativnom altruizmu, odnosno da rezultati govore u prilog situacionističkom tumačenju funkcije i smisla etničke identifikacije.

I UVOD

Etnički odnosi, a posebno etnički identitet jesu predmet interesa najmanje triju znanstvenih disciplina: sociologije, socijalne psihologije i kulturne antropologije. Unutar svake od ovih disciplina mogu se, opet, identificirati minimalno po tri različite teorije pozicije.

Suvremena sociologija etničkih odnosa nudi slijedeće interpretacije:

a) Snažan osjećaj i ispoljavanje etničke identifikacije jest posljedica, odnosno izraz nedovoljne razvijenosti istraživanih društava ('primordijalisti' — Isaacs 1976, Khlif 1982, Horowitz 1986 i dr.).

b) Etnički identitet, kao i etnički sukobi jesu oblici racionalnih strategija u ostvarivanju različitih, prvenstveno individualnih ciljeva ('situacionisti' — Hechter 1986, 1987, Lyman & Douglass 1973, Okamura 1981 i dr.).

c) Etnički identitet jest društveni konstrukt koji je putem socijalizacije internaliziran, a naknadno kroz institucionalizaciju, tradiciju i taloženje legitimiziran ('simbolički interakcionisti' — Burke 1980, Gecas 1982, Berger & Luckman 1992 i dr.).

Kulturno antropološka tumačenja etničkog identiteta počivaju na slijedećim propozicijama:

a) Pripadnost etničkoj grupi je univerzalno, čovjeku inherentno i nepromjenljivo svojstvo, kojeg karakteriziraju kako objektivna (vanjska) tako i subjektivna (unutarnja) obilježja ('prirodnjaci' — Herder 1774, Lazarus & Steinthal 1860 + teoretičari 'nove desnice'...).

b) Svjesno kulturno razlikovanje društvenih grupa, među kojima posebno etničkih nastaje ne zbog njihove prostorne i društvene izolacije već uslijed njihove socijalne interakcije ('kulturni interakcionisti' — Shirokogoroff 1936, Barth 1969...).

c) Etnički identitet je proizvod kako povijesnih okolnosti ('nametnut' i instrumentaliziran od strane društvenih elita), tako i interakcije među etničkim grupama ('elitisti' — Cohen 1976, Wolf 1982, Gellner 1986...).

U 'moru' socijalno psihologijskih tumačenja ističu se ova tri:

a) Iako je ukorijenjen u samoj biti čovjeka identitet (a tako i etnički identitet kao njegov segment) usljed socijalne dinamike je difuzan i neprestano se mijenja ('psihodinamičari' — Erikson 1956, Hauser 1972, Marcia 1986...).

b) Etnički identitet je jedan od oblika konstrukata koje čovjek koristi u svrhu interpretacije vlastitog iskustva ('konstruktivisti' — Kelly 1955, Bannister 1968, Fransella 1977...).

c) U svrhu usklađivanja kako stavova i ponašanja, tako i stavova, znanja, mišljenja i afekata, čovjek oblikuje etnički identitet kroz racionalizaciju vlastitih efekata ('konzistencionisti' — Festinger 1957, Rosenberg 1960, Tannenbaum 1955...).

Uzimajući u obzir ovakvu šarolikost interpretacija i koncepata, nastojali smo operacionizacijom jednog od modela koji pokušava da objedini maksimalan broj različitih teorijskih pozicija konstatirati kako situacija izgleda na terenu empirije. Uvidjevši da koncept etničkog identiteta kojeg zastupa Peter Weinreich pruža solidne mogućnosti za aplikaciju, pokušali smo ga u korigiranom obliku testirati na uzorku studentske populacije.

II UZORAK I METODOLOGIJA

Istraživanje je provedeno u lipnju 1993. na reprezentativnom slučajnom i stratificiranom uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu (N = 298). Uzorak je bio tako sačinjen da uvažava spolnu, strukovnu i rezidencijalnu strukturu, a uz manja odstupanja u pogledu etničke, regionalne i starosne strukture, koju s obzirom na okolnosti nije bilo moguće utvrditi.¹

Prilikom obrade podataka korištene su univarijatne statističke procedure za utvrđivanje distribucija frekvencija, aritmetičkih sredina i rangova, dok su za utvrđivanje latentnih struktura upotrijebljene multivarijatne procedure — faktorske analize pod komponentnim modelom uz GK (Guttman — Kaiserov kriterij za ekstrakciju latentnih dimenzija). Kriterij za uvrštavanje varijable u pojedine faktore bila je veličina saturacije .40.

Bazične smo solucije transformirali u kose ORTHOBLIQUE pozicije, te smo tako bili u mogućnosti utvrditi pojedine koncepcije, koje više manje koherentno egzistiraju u svijesti ispitanika.

Za utvrđivanje povezanosti prostora percepcije etničkog porijekla i prostora percepcije životnih ciljeva koristili smo analizu kanoničkih dimenzija. Da bi potvrdili rezultate kanoničke analize napravili smo također i regresijsku analizu na faktorskim skorovima ovih dvaju prostora. Podaci su obrađeni na Sveučilišnom Računarskom Centru u Zagrebu u lipnju 1993.

Spol — 55.0% muških i 45% ženskih

Fakultet — 13 fakulteta i 18 studijskih grupa

Veličina mjesta — selo 9.7%, malo mjesto 12.8%, mali grad 18.2%, grad 23.4%, veći grad 11.1%, velegrad 24.2%

Etnički sastav — 92.6% Hrvati, 3.0% Srbi i 4.4% ostali

Regionalna pripadnost — Zagreb 26.8%, Zagorje 10.7%, Slavonija i Baranja 18.5%, Banija, Kordun i Lika 5.0%, Istra i Primorje 4.7%, Dalmacija i otoci 18.9%, Dalmatinska zagora 4.0%, ostali 10.4%.

Godina studija — I godina — 24.5%, II godina 34.9%, III godina 13.4% i IV godina 27.2%

¹ Ratne okolnosti su nesumljivo djelovale na promjenu etničke, kao i regionalne strukture studentske populacije, dok je starosna struktura poremećena usljed proglašenja dviju studijskih godina ratnim (1991, 1992), čime su studenti bili u mogućnosti da prenose veći broj ispita, tako da je gotovo nemoguće utvrditi stvarnu strukturu studentske populacije. Stoga struktura uzorka izgleda ovako:

III 'METATEORIJSKI OKVIR' I STRUKTURALNA ANALIZA IDENTITETA PETERA WEINREICHA

Weinreichovo konceptualno polazište nije teorijski model, nego kako ga autor sam naziva 'metateorijski okvir'. Ovdje se radi o svojevrsnoj kombinaciji različitih teorijskih polazišta u svrhu pronalaska adekvatne istraživačke tehnike. Smatrajući da u analizi i izučavanju etničkog identiteta nije moguće postaviti jednu i konačnu univerzalističku teoriju, Weinreich upotrebljava tzv. 'otvoreni' radni okvir za analizu, unutar kojeg operira s radnim definicijama i pojmovima preuzetim iz različitih teorijskih pravaca i disciplina, da bi konstruirao vlastiti instrumentarij — strukturalnu analizu identiteta.

Četiri su osnovne polazne točke u tumačenju etničkih i rasnih odnosa, koje autor navodi:

- a) socio — psihološki procesi razvoja identiteta, održanja i promjena, na osnovu kojih se oblikuju aspiracije koje vode pojedince kod stvaranja izbora;
- b) socio — historijski kontekst grupa (odnosi moći, pristup ekonomskim izvorima i povijesni okvir);
- c) individualni vrijednosni sistemi i kognitivne kategorije pojedinaca;
- d) koncepti unutar ovakvog okvirnog nacrtu koji se mogu operacionalizirati (Weinreich, 1985:509).

Povezujući teorijske koncepte koji ispunjavaju navedene 'zahtijeve', Weinreich elaborira vlastitu strukturalnu analizu identiteta (ISA) utemeljenu prije svega na psihodinamičkoj teoriji, teoriji personalnih konstrukata, simboličkom interakcionizmu, te teoriji kognitivno-afektivne konzistencije.²

U pregledu teorijskih polazišta koja se bave etničkim i rasnim odnosima, autor je uvidio da većina koncepcija ignorira razvojnu (vremensku) dimenziju identiteta i promjenu, te je u njegovom radnom okviru stavljen veći naglasak upravo na tu dimenziju. Kao što je uočljivo, Weinreichovo polazište primarno je psihološko, tj. socijalno psihološko, pri čemu je u razumijevanju etniciteta, najbliži teoretičarima racionalnog izbora, iako ne isključuje i iracionalne aspekte ljudskog djelovanja (Weinreich, 1986:503).

Istražujući percepciju etničkog identiteta na Belfastskim adolescentima, Weinreich smatra da se ne može govoriti o čvrstim psihološkim granicama između etničkih skupina — ili je takvo nešto zaista rijetka pojava. Nepostojanje tzv. tvrde psihološke granice nužno podrazumijeva egzistenciju empatičke identifikacije, čime članovi jedne (etničke) grupe imaju konflikt identiteta s drugom. U težnji da riješe svoje konflikte u identifikaciji, pokušavaju se distancirati od druge grupe, i to naglašavanjem različitosti među njima. Djelujući tako, oni podstiču odvojene koncepcije identiteta za obje grupe; zalaganje za ujedinjenu katoličku Irsku prijetnja je protestantskom britanskom identitetu. U stvari, riječ je o korekciji Barthovog koncepta granica, po kojem definiranju sebe prethodi određenje drugoga. Drugim riječima grupa se identificira i percipira kao grupa samo u odnosu prema drugoj grupi. Weinreich smatra da su identiteti u praksi u velikoj mjeri međuzavisni; u suvremenom društvu široko rasprostranjeni sistemi komunikacija omogućuju pojedine parcijalne identifikacije koje se mogu dijeliti s drugima preko etničkih granica. Granice tako nisu uvijek rigidne.

Polazeći u definiranju identiteta od Eriksona i Lainga, Weinreich naznačuje osnovne principe u ljudskom ponašanju, iz kojih izvodi i vlastiti konceptualni (radni) okvir:

² O konstrukciji i upotrebi ISA modela, kao i o operacionalizaciji navedenih teorijskih koncepata unutar 'metateorijskog' radnog okvira, upotrebom algebarskih translacija — IDEX/IDIO kompjuterskog programa, vidi u Weinreich 1980/86/88, Lange 1989.

- a) pojedinci djeluju misleći da posjeduju ograničene i promjenljive stupnjeve autonomije i nastoje da ostvare maksimum stupnja autonomije;
- b) pojedinci imaju razvojnu i temporalnu percepciju sebe;
- c) njihov osjećaj autonomije i temporalna percepcija sebe se ostvaruju u relaciji prema njihovim transakcijama s drugima;
- d) pojedinci nastoje ostvariti svoje aspiracije;
- e) pojedinci nastoje dislocirati sebe od nepodnošljivih osjećaja;
- e) napori pojedinaca daju značenje njihovom iskustvu (Weinreich, 1989:51).

Shvaćajući etnički identitet kao kompleks procesa kojim ljudi konstruiraju i rekonstruiraju svoj etnicitet (Weinreich razlikuje pojmove etnicitet i etnički identitet), autor je mišljenja da se može govoriti o dva distinktivna oblika identifikacije: empatetičkoj identifikaciji i modelu uloga.

Empatetička identifikacija počiva na priznavanju i prepoznavanju istosti između sebe i drugih (stupanj primjerenosti sličnosti između karakteristika drugoga i sebe), dok model uloga podrazumijeva želju za nadmetanjem s drugima (u obliku pozitivne — idealistička identifikacija i negativne — kontraidentifikacija). U tom smislu, Weinreich izvodi postulate o oblikovanju novih identiteta (negativni identitet, difuzni identitet, unaprijed određeni identitet i dr.), o razvoju personalnih identiteta i tranziciji identiteta.

Pojedinčev se identitet, po njemu, razvija unutar konkretnog socio-historijskog konteksta, a može biti manifestiran kroz različite oblike i značenja. Etnički se identitet promatra zajedno sa identitetom srodstva, porodičnim identitetom ili identitetom zanimanja kao dio totaliteta nekog konstrukta. Weinreicha eksplicitno definira etnički identitet kao dio totaliteta pojedinčevog samokonstrukta, koji je sačinjen od onih dimenzija koje iskazuju kontinuitet između nečije (pojedinčeve) konstrukcije predaka (porijekla) i budućih aspiracija u relaciji prema etnicitetu (Weinreich, 1986:502).

Naglasak je stavljen na kontinuitet, koji po Weinreichu, za mnoge ljude predstavlja supstancionalni element značenja i smisla egzistencije a temelji se, prvenstveno na ranoj identifikaciji iz djetinjstva.

Operabilnost 'modela' i korekcije

Nužno je napomenuti da smo u našem istraživanju pokušali aplicirati samo osnovnu poziciju koju Weinreich predlaže u vidu definicije etničkog identiteta. A to znači vezu između pojedinčeva percipiranja značenja i oblika povezanosti s vlastitim etničkim precima (porijeklo) i njegovih aspiracija. U radu smo svjesno izbjegli upotrebu već postojećeg autorovog instrumentarija — strukturalne analize identiteta, manjim dijelom zbog toga što smo smatrali da je u pitanju istraživačka tehnika koja zahtijeva drukčiju vrstu populacije (više etničku, mlađu — adolescenti i sl.), a većim dijelom zbog toga što nam se čini da je Weinreichov instrument više za kliničku i psihološku razinu analize, tj. za manje skupine ispitanika. Osim toga postoji značajna razlika u korištenju statističkih procedura u obradi podataka (Weinreich koristi 'konstrukte pojedinca' kao 'ljestvice samoprocijene' i obrađuje ih univarijatno, a mi smo upotrijebili varijable s Likertovim ljestvicama i koristili multivarijatne postupke).

Pojedinčevu percepciju veze s precima pokušali smo utvrditi preko vlastitog instrumenta (sastavljenog od 18 čestica), dok smo aspiracije 'pojačali' i nastojali ih odrediti preko već testiranog instrumenta (Čulig 1982, 1992) kao životne ciljeve (25 čestica).

IV PREZENTACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Komponentna analiza indikatora životnih ciljeva

Faktorskom analizom je ekstrahirano šest latentnih dimenzija koje su zajedno tumačile 61.56% varijance.

Tablica 1.

Faktorska struktura OBQ 1

Sadržaj	korelacija
1. Žrtvovati se za druge	.82
2. Živjeti i žrtvovati se za nešto veliko	.78
3. Pomagati ljudima u nevolji	.71
4. Boriti se za mir, pravednost i jednakost	.62
5. Boriti se i borbom postizati uspjehe	.50
6. Biti pošten	.45
7. Ostaviti iza sebe nešto vrijedno za buduće generacije	.43

svojevrsne vrijednosti = 5.53% ukup. varijance = 22.12% faktorske varijance = 35.93

Kao što se iz tablice može uočiti ovu dimenziju oblikuju segmenti sličnog sadržaja — žrtvovanje, pomaganje drugima u nevolji, borba za mir, pravednost itd., poštenje i sl., pri čemu su najviše saturirane varijable koje naglašavaju žrtvovanje i to žrtvovanje za druge. S toga smo mišljenja da je u slučaju ove koncepcije riječ o *altruizmu kao osnovnom životnom cilju*.

Tablica 2.

Faktorska struktura OBQ 2

Sadržaj	korelacija
1. Postati jako bogat	.79
2. Trošiti puno novaca	.78
3. Imati auto, vikendicu, jahtu i sl.	.78
4. Imati svaku stvar koju poželim	.75
5. Biti moćan i nikog se ne bojati	.75
6. Piti fina i skupa pića, pušiti kval. cigarete	.72
7. Postati slavan	.62
8. Što manje raditi, lijenčariti	.49

svojevrsne vrijednosti = 4.21% ukup. varijance = 16.85% faktorske varijance = 27.37

Biti jako bogat, trošiti puno novca, posjedovati materijalna dobra, kao i sve što poželi i drugi sadržaji koji oblikuju ovaj faktor, očigledno lociraju sklop ciljeva čija je osnova posjedničko-potrošačka, te smo tako i nazvali ovu dimenziju — *posjedničko-potrošački životni cilj*.

Tablica 3.

Faktorska struktura OBQ 3

Sadržaj	korelacija
1. Imati djecu	.88
2. Odgajati djecu da postanu ljudi	.85
3. Stupiti u brak	.77
4. Imati skladne odnose u obitelji	.76

5. Biti pošten	.47
6. Imati čistu savjest	.45

svojstvene vrijednosti = 1.95% ukup. varijance = 7.79% faktorske varijance = 12.65

U ovoj je dimenziji evidentan naglasak na braku, obitelji i podizanju djece (prve četiri varijable s takvim sadržajem su visoko saturirane), uz prateće elemente poštenje i čista savjest, što zaokružuje jasan životni cilj označen kao *orijentiranost na obitelj*.

Tablica 4.

Faktorska struktura OBQ 4

Sadržaj	korelacija
1. Stalno učiti i stjecati nove spoznaje	.69
2. Ostaviti iza sebe nešto vrijedno za buduće generacije	.57
3. Boriti se i borbom postizati uspjehe	.47

svojstvene vrijednosti = 1.44% ukup. varijance = 5.76% faktorske varijance = 9.36

Iako ovaj faktor čine samo tri varijable, da se naslutiti o kakvoj se vrsti životnih ciljeva radi. Učiti, stjecati nove spoznaje te ostaviti nešto vrijedno za buduće generacije i kroz borbu do uspjeha jesu osnovne odrednice životnog cilja kojeg smo imenovali *spoznajno-stvaralačka orijentacija*.

Tablica 5.

Faktorska struktura OBQ 5

Sadržaj	korelacija
1. Brinuti se za očuvanje prirode	.76
2. Boriti se za mir, pravednost i jednakost	.71
3. Čuvati zdravlje	.70
4. Ostaviti iza sebe nešto vrijedno za buduće generacije	.58
5. Biti pošten	.49
6. Pomagati ljudima u nevolji	.46
7. Imati čistu savjest	.44

svojstvene vrijednosti = 1.15% ukup. varijance = 4.61% faktorske varijance = 7.49

Sadržaj ove dimenzije čine dva 'sklopa' tvrdnji — briga za očuvanje prirode, zaštita zdravlja (ekološki zahtjevi) i tzv. opće humanistički zahtjevi — mir, pravednost, poštenje, pomaganje u nevolji i sl., tako mislimo da je najprikladniji naziv ovog faktora *ekološko-humanistička orijentacija*.

Tablica 6.

Faktorska struktura OBQ 6

Sadržaj	korelacija
1. Imati čistu savjest	.73
2. Biti slobodan i neovisan o drugima	.73
3. Imati čvrsta životna načela	.71

4. Biti pošten	.69
5. Odgajati djecu da postanu ljudi	.49
6. Imati skladne odnose u obitelji	.49
7. Boriti se i borbom postizati uspjehe	.45
8. Pomagati ljudima u nevolji	.40

svojsvene vrijednosti = 1.11% ukup. varijance = 4.43% faktorske varijance = 7.19

Kao što se iz tablice vidi, posljednji ekstrahirani faktor sačinjavaju tri skupa tvrdnji. Prvi sadrži visoko saturirane varijable koje ističu slobodu i neovisnost, čistu savjest, čvrsta životna načela, poštenje, drugi naglašava obitelj, dok treći (najniže saturirane varijable) ističe borbu do uspjeha i pomaganje drugima. Sve ove navedene komponente oblikuju dimenziju koja bi se mogla nazvati uvjetno *poštivanje temeljnih etičkih i životnih principa*.

Tablica 7.

Korelacije orthoblique faktora

	OBQ1	OBQ2	OBQ3	OBQ4	OBQ5	OBQ6
OBQ1	1.00					
OBQ2	-.16	1.00				
OBQ3	.28	-.03	1.00			
OBQ4	.26	-.00	.19	1.00		
OBQ5	.39	-.08	.34	.029	1.00	
OBQ6	.35	-.03	.47	.31	.44	1.00

S obzirom da nam upotreba faktorske analize ne omogućuje uvid u zastupljenost pojedinih dobivenih koncepcija u realnosti, nastojali smo to utvrditi izračunavanjem 'rangova' aritmetičkih sredina prvih triju varijabli u faktoru.

Tablica 8.

'Rangovi' prihvatljivosti dobivenih koncepata

	$\Sigma x/3$		$\Sigma x/3$
OBQ1	3.42	OBQ4	3.95
OBQ2	2.92	OBQ5	4.00
OBQ3	3.96	OBQ6	4.38

Sadržaj tablice pokazuje da struktura poželjnosti životnih ciljeva za ispitivanu populaciju izgleda ovako:

1. poštivanje temeljnih etičkih i životnih principa 2. ekološko-humanistička orijentacija 3. orijentiranost na obitelj 4. spoznajno stvaralačka orijentacija 5. altruizam kao osnovni životni cilj 6. posjedničko-potrošački životni cilj.

Komponentna analiza indikatora mišljenja o 'odnosu prema etničkim precima'

Kao i u prethodnoj analizi i na ovom je instrumentu izvršena faktorizacija uz upotrebu GK kriterija za ekstrakciju latentnih dimenzija. Dobivena su četiri faktora mišljenja o vezi između ispitanika i njihovih etničkih predaka, koji tumače 57.61% varijance.

Tablica 9.

Faktorska struktura OBQ1

Sadržaj	korelacija
1. Svi smo mi sinovi vječne domovine	.88
2. Dijelimo zajedničku krv i sveto tlo	.85
3. Zajedno ostvarujemo duhovno jedinstvo našeg naroda	.74
4. Između nas postoji duboka duhovna i kulturna identičnost	.73
5. Povezuje nas zajednička vjera u istog boga	.73
6. Povezuju nas zajednički ciljevi	.68
7. Dijelimo zajedničku slavnu prošlost	.59
8. Između nas postoji samo slučajna veza	-.55
9. Mnogo više stvari nas razlikuje nego što nas povezuje	-.53
10. Posjedujemo identičan temperament	.44
11. Ne postoji nikakva značajna veza	-.44
12. Dijelimo zajedničku tradiciju	.42

svojstvene vrijednosti = 6.04% ukup. varijance = 33.54% faktorske varijance = 58.21

Najznačajniji indikatori koji izgrađuju ovaj misaoni sklop, odnosno osnovni elementi preko kojih se ostvaruje veza s etničkim precima jesu zajednička domovina, krv i tlo, zajednički duh, duhovna i kulturna identičnost, vjera u istog boga, zajednički ciljevi, slavna prošlost, te nešto manje tradicija i temperament, a ta je veza jaka i naglašena kroz negativan stav o tome da se radi o slučajnoj povezanosti, fiktivnoj vezi i da su veće razlike nego sličnosti s precima. Mislimo da svi ovi navedeni aspekti identifikacije s precima jesu primarno afektivne prirode i to (pretpostavljamo situacijski) vrlo 'eksplozivno' ispoljeni, te smo iz tog razloga, uvjetno, ovaj faktor nazvali *snažna afektivna identifikacija s etničkim precima*.

Tablica 10.

Faktorska struktura OBQ2

Sadržaj	korelacija
1. Ne postoji nikakva značajna veza	.82
2. Mnogo više stvari nas razlikuje nego što nas povezuje	.67
3. Povezuje nas isključivo isti jezik	.64
4. Povezuju nas zajednički ciljevi	-.59
5. Zajedno ostvarujemo duhovno jedinstvo našeg naroda	-.59
6. Između nas postoji samo slučajna veza	.59
7. Između nas postoji duboka duhovna i kulturna identičnost	-.53
8. Prema precima osjećam samo poštovanje i ništa više	.52
9. Povezuje nas samo to što nastanjujemo isti teritorij	.52
10. Dijelimo zajedničku tradiciju	-.51
11. Svi smo mi sinovi naše vječne domovine	-.43
12. Dijelimo zajedničku krv i sveto tlo	-.42

svojstvene vrijednosti = 1.84% ukup. varijance = 10.21% faktorske varijance = 17.72

Ono što je u ovoj dimenziji očigledno jest isticanje ne postojanja ili samo posrednog postojanja veze s etničkim precima. Izražen je otpor prema svim varijantama kolektivne veze (duhovno jedinstvo, zajednički ciljevi, tradicija, vječna domovina, krv i tlo), a jedini elementi preko kojeg se ostvaruje povezanost s precima (ne bi mogli reći i identifikacija) jesu oni koji su pojedincu, na neki način, determinirani rođenjem — isti (maternji) jezik i teritorij koji nastanjuju. Shodno navedenom smatramo da bi adekvatan naziv za ovu dimenziju bio *ignoriranje veze s etničkim precima*.

Tablica 11.

Faktorska struktura OBQ3

Sadržaj	korelacija
1. Povezuju nas jedino isti običaji	
2. Prema precima osjećam samo poštovanje i ništa više	
3. Dijelimo zajedničku tradiciju	
4. Prakticiramo isti način života	

svojtvene vrijednosti = 1.37% ukup. varijance = 7.63% faktorske varijance = 13.24

Sadržaji ove komponente ukazuju na pridavanje značaja poštivanju predaka kroz 'tradicionalne' obrasce iskazivanja veze (isti običaji, poštovanje, zajednička tradicija, isti način života) odnosno kroz blagu ritualističku repetitivnost. Naslućujemo da je veza slaba i više 'mehanička' pa smo dosta uvjetno faktor nazvali *blaga ritualističko-pijetetička identifikacija ili ne-afektivno akceptiranje predaka*.

Tablica 12.

Faktorska struktura OBQ4

Sadržaj	korelacija
1. Posjedujemo isti genetski kod	.81
2. Prakticiramo isti način života	.65
3. Posjedujemo identičan temperament	.58
4. Dijelimo zajedničku krv i sveto tlo	.43
5. Svi smo mi sinovi naše vječne domovine	.40

svojtvene vrijednosti = 1.12% ukup. varijance = 6.23% faktorske varijance = 10.81

Najviše saturirana varijabla na ovoj dimenziji jest ona koja upućuje na biološku vezu s precima, što daje i najjači 'ton' i cjelokupnom faktoru. Varijable 'isti način života' i 'identičan temperament' su posljedica te identičnosti s precima. A zajednička krv i tlo i vječna domovina zaokružuju koncept identifikacije kojeg smo nazvali *elementi biološke identifikacije s precima*.

Tablica 13.

Korelacije orthoblique faktora

	OBQ1	OBQ2	OBQ3	OBQ4
OBQ1	1.00			
OBQ2	-.55	1.00		
OBQ3	-.02	.13	1.00	
OBQ4	.44	-.32	.05	1.00

Kako se iz tablice može primijetiti visoko su korelirani prvi i drugi faktor (negativno) i prvi i četvrti (pozitivno), što je s obzirom na njihov sadržaj prilično razumljivo. Snažna afektivna veza prema etničkim precima (izražena i u prvom i u četvrtom faktoru) nespojiva je s ignoriranjem etničkih predaka (drugi faktor).

Da bi pokušali identificirati koji od 'zamišljaja' oblika povezanosti s vlastitim etničkim precima dominira u socijalnoj zbilji, nastojali smo to utvrditi preko suma aritmetičkih sredina prvih četiriju varijabli svake od dobivenih latentnih dimenzija.

Tablica 14.

'Rangovi' prihvaćenosti dobivenih faktora

varijabla u faktoru	OBO1 (x)	OBO2 (x)	OBO3 (x)	OBO4 (x)
1.	2.91	2.24	2.52	2.69
2.	2.91	2.62	3.13	2.42
3.	3.18	2.35	3.65	2.73
4.	2.98	2.46	2.42	2.91
$\Sigma x/4$	2.99	2.42	2.93	2.69

Tablica pokazuje da koncept snažne afektivne identifikacije s etničkim precima figurira kao najprihvatljiviji, dok je odmah iza njega ne-afektivno akceptiranje etničkih predaka. Treću poziciju po prihvatljivosti, čini se, zauzima koncept kojeg smo nazvali elementi biološke identifikacije koji je vrlo visoko koreliran s faktorom OBO1 (.44), a, izgleda da se najmanje prihvaća koncept ignoriranja etničkih predaka.

V ANALIZA KANONIČKIH RELACIJA IZMEĐU KONCEPATA 'ŽIVOTNIH CILJEVA' I 'ODNOSA PREMA ETNIČKIM PRECIMA'

Da bi utvrdili povezanost između dva skupa istraživanih pojava koji predstavljaju osnovicu ovog modela upotrijebili smo kanoničku analizu na dobivenim faktorima. Analizom je ekstrahirana samo jedna kanonička relacija kao statistički značajna. Naša interpretacija je obuhvatila samo podatke koji su relevantni za interpretaciju, tj. dimenzije koje se u kanoničkoj vezi pojavljuju sa korelacijom iznad .40.

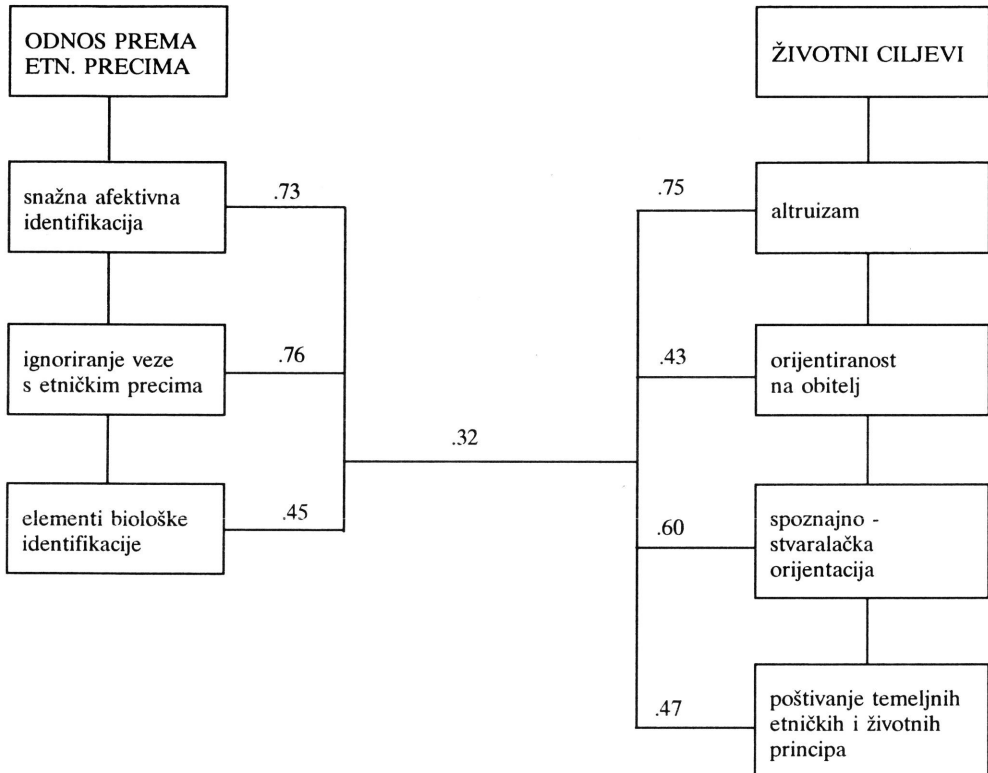
Ekstrahirani skup relacija u kanoničkoj analizi je uspostavio veze među tri komponente prvog skupa (odnos prema etničkim precima) i četiri komponente drugog skupa (životni ciljevi).

Iz grafičkog prikaza je donekle vidljiva povezanost pojedinih dimenzija, odnosno njihova unutrašnja logika. Iako veza baš i nije izrazito jaka ($r = .32$) mogu se uočiti zanimljive pojedinosti.

Isprijava se čini da najveću težinu cjelokupnoj relaciji daju tri dimenzije — dvije iz sklopa odnosa prema etničkim precima (snažna afektivna identifikacija s precima i ignoriranje etničkih predaka) i jedna iz sklopa životnih ciljeva (altruizam kao osnovni životni cilj), međutim rezultati regresijske analize upozoravaju da su odnosi među dimenzijama znatno složeniji.³

³ Zbog nedostatka prostora ovaj put ćemo uputiti samo na osnovne rezultate multiple regresijske analize izvršene na faktorskim skorovima 'etničkog porijekla' i 'životnih ciljeva' (riječ je o statistički značajnim rezultatima). Utvrdili smo slijedeće: postoji visoka pozitivna korelacija između 'altruizma kao osnovnog životnog cilja' i 'snažne afektivne identifikacije s precima' kao i između 'posjedničko-potrošačkog životnog cilja' i 'ignoriranja veze s etničkim precima'. Uočava se visoka negativna korelacija između 'posjedničko-potrošačkog životnog cilja' i 'elemenata biološke identifikacije s precima', kao i između 'altruizma' i 'elemenata biološke identifikacije', dok je 'orijentiranost na obitelj' pozitivno visoko korelirana sa 'ne-afektivnim akceptiranjem predaka', 'ignoriranjem veze s etničkim precima' i 'elementima biološke identifikacije', a negativno sa 'snažnom efektivnom identifikacijom'.

Slika 1. KANONIČKA VEZA IZMEĐU 'ODNOSA PREMA ETNIČKIM PRECIMA' I 'ŽIVOTNIH CILJEVA'

$R^2 = 10.40\%$ sig. = .01 EIP = .034

Ono što je neupitno (uzimajući u obzir rezultate i kanoničke i regresijske analize) i što daje najjači 'ton' vezi jest povezanost između 'snažne afektivne identifikacije s etničkim precima' i 'altruizma kao osnovnog životnog cilja'. Kako nam se čini da se kao osnovni nazivnik u ovom odnosu ističe zajednička kolektivistička pozadina, jer altruizam upućuje na kolektivizam (pripadanje grupi je uvjet žrtve za drugoga), a snažna etnička identifikacija jest nesumljivo naglašeni izraz pripadanja grupi, mišljenja smo da bi ovaj skup kanoničkih dimenzija mogli nazvati *žrtvovanje za ideal etničkog kolektiviteta*.

Ukoliko se vratimo na Weinreichovu shemu možemo konstatirati da se u ovom slučaju može govoriti o koncepciji koju autor naziva 'model uloga' koja bi se mogla interpretirati kao potvrđivanje istosti s etničkim kolektivitetom u svrhu nadmetanja s drugima (u ovom slučaju drugim etničkim grupama). Druga koncepcija iz autorove sheme nazvana 'empatijska identifikacija' koja bi upućivala na odbacivanje postojanja veze s precima i žrtvovanje kao opće ljudski univerzalistički koncept ideala istosti, na koju bi mogla navesti kanonička analiza, nije identificirana upotrebom regresijske analize. Naprotiv regresijska analiza pokazuje da postoji visoka pozitivna korelacija između ignoriranja veze s etničkim precima i posjedničko-potrošačkog životnog cilja iz čega nije teško deducirati individualističko-egoiističku pozadinu ispitanika 'posjednika' ovakve strukture svijesti.

Ako pokušamo sumirati rezultate istraživanja možemo uočiti da u svakom slučaju dominira 'model uloga', tj. da u pozadini svakako stoji egoizam. U prvom slučaju (povezanost između snažne etničke edentifikacije i altruizma) je riječ o svojevrsnom etničkom altruizmu koji nije ništa drugo do egoizam u odnosu prema drugoj grupi. Kod drugog slučaja (povezanost između ignoriranja etničkih predaka i posjedničko-potrošačke orijentacije) je u pitanju 'ne-etnički' individualizam, tj. 'klasični' potrošački egoizam.

Kako objasniti ove rezultate?

Uzimajući u obzir da namjera ovog rada nije bila utvrđivanje razloga zašto se ljudi identificiraju s etničkom grupom, nego koji su to oblici identifikacije koji egzistiraju u realnosti s obzirom na ponuđeni teorijski okvir, ovaj puta tek upućujemo na neke moguće odgovore.

S obzirom da se sociološka tumačenja etničke identifikacije uglavnom⁴ kreću u ekspanatornom kontinuumu racionalno-iracionalno, odnosno u 'sukobu' između 'situacionista' i 'primordijalista', pokušajmo dati odgovor u duhu obiju tradicija.

Ispoljavanje altruizma na kolektivnom planu može biti interpretirano kao egoizam na individualnom planu ('primordijalisti') ili kao očekivani deklarativni altruizam u 'situaciji etničke nestabilnosti' ('situacionisti').

'Primordijalističko' tumačenje bi slijedilo ovu logiku: U slučaju egoizma na individualnom planu riječ je o potpunom poistovjećivanju pojedinca s grupom, gdje žrtvovanje za grupu znači i žrtvovanje za sebe (kolektivni narcizam). To znači da iracionalni impulsi osjećaja pripadnosti tradicionalnoj patrimonijalnoj zajednici nadvladavaju racionalne razloge pripadanja grupi. Slijedeći ovaj način razmišljanja mogli bi konstatirati da se radi o nedovoljno razvijenom društvu koje je potrebno modernizirati. Tjeme, jasno upadamo u poznatu 'neopovrgljivost' ideje o stalnoj nedovoljnoj razvijenosti (Štulhofer 1993:379) gdje se 'lome' sve modernističke koncepcije.

Druga moguća interpretacija, po nama bliža istini, jest ona situacionistička o deklarativnom (etničkom) altruizmu koji predstavlja izraz socijalno poželjnog stava, kojim pojedinac (svjesno ili češće ne) obmanjuje sebe i druge u svrhu postizanja 'dugoročnih' individualnih ciljeva. U pitanju je klasični konformizam, ovaj put s etničkim predznakom. Obrazac ponašanja/mišljenja je gotovo identičan s onim koji je empirijski konstatiran u prethodnom političkom sustavu.

IV UMJESTO ZAKLJUČAKA

Kako u našoj analizi nismo preuzeli teorijski model (tj. 'metateorijski' okvir), kao ni već u više navrata testirani instrument P. Weinreicha, nego smo samo operacionalno postavili njegovu definiciju etničkog identiteta, dužni smo izbjeći bilo kakve generalizacije o upotrebljivosti i valjanosti ovog koncepta.

Ograničivši se samo na aplikaciju definicije, tj. osnovnog polazišta možemo konstatirati da je model kao takav u mnogome aplikabilan (locirao je jedan tip etničke identifikacije koji navodi i Weinreich, te četiri tipa percepcije veze s etničkim precima). Međutim rezultati pokazuju da se ne može govoriti o nekoj većoj povezanosti dvaju istraživanih prostora 'percepcije etničkog porijekla' i 'životnih ciljeva', što je ispitivanjem (samo) stavovske strukture i inače vrlo teško postići. S obzirom da su u pitanju dvije izuzetno kompleksne i udaljene sfere (prošlost—budućnost), smatramo da ipak možemo biti zadovoljni dobivenim.

Upotreba (ovakvog) modela je pokazala da od (teorijski) ponuđena dva modaliteta etničke identifikacije, jedan dominira — model uloga, dok se za drugog — model empateitičke identifikacije, ne može reći da egzistira u realnosti, bar što se tiče (ove) istraživane populacije u (ovom) konkretnom vremenskom trenutku.

⁴ Ovom konstatacijom jasno ne isključujemo mogućnost interakcionističkih tumačenja, ali smatramo da interakcionisti pokrivaju jednu potpuno drugačiju sferu interpretacije koja u principu nije u 'konfliktu' s ove dvije teorijske pozicije.

LITERATURA:

1. Breger, P. & Luckmann, T. (1992). Socijalna konstrukcija zbilje. Zagreb: Naprijed.
2. Čulig, B. (1992). Vrijednosti i politički stavovi kao determinante ekoloških orijentacija. Doktorska disertacija.
3. Erikson, E. H. (1956). The Problem of Ego Identity. *Journal of the American Psychoanalytical Association* (4): 56—121.
4. Fisher, M. J. M. (1986). *Ethnicity and the Post-Modern Arts of Memory*. U: Clifford, J. & Marcus, G. (ur.), *Writing Culture*. Berkeley: University of California Press.
5. Glazer, N. & Moynihan, D. P. (1976). Introduction. U: Glazer, N. & Moynihan, D. P. (ur.): *Ethnicity — Theory and Experience*. Harvard: Harvard University Press.
6. Giberneau, M. (1992). The Creation of National Identity. First European Conference of Sociology — Vienna, Austria.
7. Hechter, M. (1986). Rational Choice Theory and the Study of Race and Ethnic Relations. U: Rex, J. & Mason, D. (ur.): *Theories of Race and Ethnic Relations*. Cambridge: Cambridge University Press: 264—279.
8. Hechter, M. (1987). Nationalism as Group Solidarity. *Ethnic and Race Studies*. 10(4).
9. Horowitz, D. L. (1976). *Ethnic Identity*. U: Glazer, N. & Moynihan, D. P. (ur.): *Ethnicity — Theory and Experience*. Harvard: Harvard University Press.
10. Isaacs, H. (1976). Basic Group Identity: The Idols of the Tribe. U: Glazer, N. & Moynihan, D. P. (ur.): *Ethnicity Theory and Experience*. Harvard: Harvard University Press.
11. Kreuz, H. (1992). The Resurgence of National Identities in Europe. First European Conference of Sociology — Vienna, Austria.
12. Lange, A. (1989). Identification, Perceived Cultural Distance and Stereotypes in Yugoslav and Turkish Youth in Stockholm. U: Liebkind, K. (ur.): *New Identities in Europe*. Vermont: Gower Publishing Company.
13. Liebkind, K. (1989). Conceptual Approaches to Ethnic Identity. U: Liebkind, K. (ur.): *New Identities in Europe*. Vermont: Gower Publishing Company.
14. Lyman, M. S. & Douglass, W. A. (1973). Ethnicity: Strategies of Collective and Individual Impression Management. *Social Research*. 40(2): 344—365.
15. Pelto, J. P. & Pelto, G. H. (1978). *Anthropological Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Roosens, E. E. (1989). *Creating Ethnicity: The Process of Ethnogenesis*. London: Sage Publications.
17. Supek, O. (1989). Etnos i kultura. Migracijske teme. 5(2—3): 145—154.
18. Štulhofer, A. (1993). Testirajući teorije etničkog sukoba: Occamova oštrica i početak rata u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*. 2 (4/5): 365—382.
19. Tajfel, H. (1986). The Structure of our Views about Society. U: Tajfel, H. & Fraser, C. (ur.): *Introduction in Social Psychology*. Harmondsworth: Penguin Books.
20. Thurstone, L. L. (1970). Attitudes Can Be Measured. U: Sumners, G. F. (ur.): *Attitude Measurement*. Chicago: Rand McNally Company.
21. Weinreich, P. (1980/86/88). *Manual for Identity Exploration Using Personal Constructs*. Warwick: University of Warwick, ESRC, Centre for Research on Ethnic Relations.
22. Weinreich, P. (1985). Rationality and Irrationality in Racial and Ethnic Relations: A Metatheoretical Framework. *Ethnic and Race Studies*. 8(4): 500—515.
23. Weinreich, P. (1989). Variations in Ethnic Identity: Identity Structure Analysis. U: Liebkind, K. (ur.): *New Identities in Europe*. Vermont: Gower Publishing Company.

THE PERCEPTION OF »ETHNIC ANCESTRY« AND »LIFE AIMS« AS DETERMINANTS OF ETHNIC IDENTITY

SINIŠA MALEŠEVIĆ

The article presents an attempt of operationalisation and application of some segments of Peter Weinreich's concept of »structural identity analysis« (primarily his definition of ethnic identity) applied on a representative sample of students from University of Zagreb (N=298). The ethnic identity is defined as a part of the individual's self-construct which is based on two dimensions — construct of »ethnic ancestry« and future aspirations. The »ethnic ancestry« is operationalised in the form of an instrument »attitudes towards ethnic ancestry«, and aspirations are »emphasised« and examined as »life aims«. Four concepts of »attitudes towards ethnic ancestry« and six modalities of »life aims« have resulted from factor analysis. The relation between these two explored areas was identified by using analysis of canonic dimensions. The analysis has extracted just one canonic relation, which has proved the existence of high positive correlation between the concepts of »strong ethnic identification« and of »altruism as a main life aim«. The author believes that this altruism is only declarative one, and that results testify in favour of situationistic explanation of function and meaning of ethnic identification.